

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในวิถีชีวิตของมนุษย์โดยส่วนใหญ่แล้ว เรื่องหนึ่งที่มีมนุษย์ถือเป็นสิ่งสำคัญและเป็นสิ่งที่มีผลต่อชีวิตค่อนข้างมาก คือการพยากรณ์ ซึ่งหมายถึง ทำนายหรือคาดการณ์โดยอาศัยหลักวิชา และหมายถึง ชื่อคัมภีร์โหราศาสตร์ว่าด้วยการทำนาย¹ หรือจะหมายความว่าเป็นการใช้กรรมวิธีหรือขั้นตอนปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการบอกกล่าวถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งรวมถึงการพยากรณ์อากาศ และพยากรณ์ศาสตร์ นอกจากนี้ยังอธิบายว่า พยากรณ์ศาสตร์คือศาสตร์แห่งการพยากรณ์ หรือก็คือ วิชาการทำนาย โดยทำนายความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ในเวลาต่างๆ (อดีต ปัจจุบัน อนาคต) ด้วยวิธีต่างๆ เช่น โหราศาสตร์ เลขศาสตร์ ลายมือ ไพ่ยิปซี ฮวงจุ้ย กราฟชีวิต เชียมซี อีจิง ฯลฯ²

อย่างไรก็ดี หากจะกล่าวถึงการพยากรณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎก และอรรถกถาได้กล่าวเรื่องการทำนายไว้ในหลายความหมาย เช่น เหตุการณ์ช่วงที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระนางสิริมหามายา พระนางทรงสุบินนิมิต พระเจ้าสุทโธทนะจึงทรงรับสั่งให้โหราจารย์ผู้ชำนาญด้านการทำนายฝันเข้ามาทำนาย พราหมณ์ได้ทำนายว่าพระโอรสผู้มีบุญญาธิการเป็นอัครบุรุษเสด็จยังลงสู่พระครรภ์ของพระนาง³ หลังจากที่พระราชกุมารประสูติ อสิตดาบสได้ตรวจดูลักษณะพบว่าพระราชกุมารนั้นมีลักษณะตามมหาบุรุษลักษณะ จึงทำนายว่าพระราชกุมารจะได้เสด็จออกบวชแล้วบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้กระทั่งในพิธีชานนามพราหมณ์ 8 คน ได้เข้าตรวจดูลักษณะและทำนายโชคชะตาของพระราชกุมารว่า ถ้าพระราชกุมารอยู่ครองเพศฆราวาส จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ และถ้าพระราชกุมารออกบวช จะได้

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546), น. 757.

² <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%9E%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%93%E0%B9%8C>

³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ 8 ภาคที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2544), น. 106 – 107.

ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า¹ ทั้งยังได้ระบุด้วยว่าวิชาที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการพยากรณ์ถูกจัดอยู่ใน ตีรจ্ঞานวิชชา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงดเว้นอย่างเด็ดขาด และทรงบัญญัติให้ภิกษุและสามเณรละ เว้นด้วย² นอกจากนี้ในเวลาทีพระพุทธองค์ทรงตอบคำถามหรืออธิบายธรรมแก่เหล่าสาวก ได้มีการใช้คำว่าพยากรณ์เช่นกัน ดังที่ปรากฏในวัมมิกสูตร เทวดาได้กล่าวถามปัญหา 15 ข้อ แก่พระ กุมารกัสสปะ³ เป็นต้น แต่ก็มีปัญหาบางประการ ซึ่งไม่ว่าจะอย่างไรพระองค์ก็ทรงยืนยันว่า “ปัญหานี้เราไม่พยากรณ์”⁴ และพยากรณ์ในอีกรูปแบบหนึ่ง คือใน สุนักขัตตสูตร ได้มีภิกษุจำนวนมากได้ทูลพยากรณ์หรือหัตผลในสำนักของพระผู้มีพระภาค จึงมีความสงสัยเกิดขึ้นว่าภิกษุเหล่านี้ได้ ทูลพยากรณ์หรือหัตผลโดยชอบหรือด้วยความสำคัญว่าตนได้บรรลุ⁵

แม้ว่าในพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงการพยากรณ์ไว้ในหลายความหมาย แต่สิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาเรื่องการพยากรณ์ คือการพยากรณ์ด้วยพระญาณของพระพุทธเจ้าที่มี ลักษณะเป็นการทำนายอนาคตหรือยืนยันอนาคตของบุคคล ซึ่งมีปรากฏหลักฐานเป็นจำนวนมาก ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบัน ในสมัยที่เสวยพระชาติเป็นสุเมธ ดาบส ก็ได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าที่บังกรว่า ในอนาคตเบื้องหน้าจะได้ตรัสรู้เป็นพระ สัมมาสัมพุทธเจ้ามีนามว่าโคตมะ ทรงพยากรณ์แม้กระทั่งว่าสุเมธดาบสนี้ต่อไปจะมีมารดาบิดาชื่อ อะไร ตรัสรู้ได้ต้นไม้อะไร อัครสาวก อัครสาวิกาและพระอุปัฏฐากมีชื่อว่าอะไร⁶ หลังจากที่ได้รับบการ พยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในสมัยของพระที่บังกรพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกแล้ว ก็ยังทรงได้

¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ 8 ภาค ที่ 1*, น. 113 – 117.

² มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระสูตรและอรรถกถา แปล ทีฆนิกาย สีสันวรรค เล่มที่ 1 ภาคที่ 1*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2541), น. 11 – 15.

³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระสูตรและอรรถกถา แปล มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่มที่ 1 ภาคที่ 2*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2542), น. 324 – 328.

⁴ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระสูตรและอรรถกถา แปล มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก เล่มที่ 2 ภาคที่ 1*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2543), น. 304 – 305.

⁵ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระสูตรและอรรถกถา แปล มัชฌิมนิกาย อุปรปณณาสก เล่มที่ 3 ภาคที่ 1*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2543), น.107.

⁶ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ เล่มที่ 9 ภาค ที่ 2*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2543), น. 253 – 282.

รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ต่อมาทุกพระองค์จนถึงสมัยของพระกัสสปพุทธเจ้า¹ แม้แต่ตำแหน่งอัครสาวกของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะก็ได้มีการพยากรณ์ไว้ล่วงหน้าแล้วเช่นกัน ในสมัยของพระอนันตสีพุทธเจ้า ซึ่งได้ทรงพยากรณ์กระทั่งว่าก่อนที่จะได้มาเป็นอัครสาวก ชาตีก่อนหน้านั้นจะได้เกิดเป็นอะไร ที่ไหน² ปัญหาที่ควรพิจารณาจากตัวอย่างของพุทธพยากรณ์ที่แสดงไว้นี้ คือการที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายหรือยืนยันแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งว่า ในกาลข้างหน้าอีกกี่ปีนับจากวันที่ตรัส จะเกิดเป็นใคร สถานที่เกิดคือที่ใด มีบิดามารดาชื่ออะไร จะทำให้อูเหมือนว่าชีวิตของบุคคลที่ได้รับคำพยากรณ์นั้นได้รับการกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วหรือไม่ วิบากของผู้ที่ได้รับคำพยากรณ์จะไม่เปลี่ยนแปลงหลังจากได้รับการพยากรณ์เลยหรือ หากว่าหลังจากได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าแล้วชีวิตของผู้นั้นต้องเป็นไปตามคำพยากรณ์ จะหมายความว่าชีวิตนี้เที่ยงหรือไม่ ซึ่งจะขัดแย้งกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในเรื่องไตรลักษณ์หรือไม่ อย่างไร ผลจากการกระทำหรือกรรมที่ผู้ได้รับคำพยากรณ์จะทำในอนาคต ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผลของคำพยากรณ์ได้เลยหรือ ด้วยเหตุนี้การศึกษาทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อการพยากรณ์ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าพิจารณาอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นว่า แท้ที่จริงแล้วพุทธศาสนามีคำตอบให้แก่การพยากรณ์ในลักษณะที่กล่าวมานี้อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ความหมายและลักษณะของการพยากรณ์ประเภทต่างๆ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
2. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งระหว่างการพยากรณ์กับกฎไตรลักษณ์ และกฎแห่งกรรม

¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ เล่มที่ 9 ภาคที่ 2, น. 306 – 673.

² มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ 8 ภาคที่ 1, น. 399 – 511.

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้ใช้การวิจัยทางเอกสาร โดยวางกรอบในการศึกษาแนวคิดเรื่องการพยากรณ์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง โดยจะมุ่งศึกษาวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างหลักคำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท กับการพยากรณ์ที่ยืนยันอนาคตให้ผู้อื่นโดยพระพุทธเจ้า เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่พุทธศาสนาเถรวาทมีต่อการพยากรณ์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวคิดเรื่องการพยากรณ์ตามแนวทางของพุทธศาสนาเถรวาทได้ดียิ่งขึ้น

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการพยากรณ์จากเอกสารปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ คือ อรรถกถา รวมทั้งหนังสือ บทความทางวิชาการ และผลงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. จัดลำดับข้อมูลที่ค้นคว้ามาให้ความสัมพันธ์หรือสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ
3. นำข้อมูลที่ได้มาศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ และแสดงความคิดเห็น
4. สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดความรู้ความเข้าใจความหมายและลักษณะของการพยากรณ์ประเภทต่างๆ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
2. เกิดความเข้าใจปัญหาความขัดแย้งระหว่างการพยากรณ์กับกฎไตรลักษณ์ และกฎแห่งกรรม

1.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปี พ.ศ.2541 พระมหาประคัตต์ อคฺคฺปญฺโญ (ซึ่งแสง) ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ” ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวความคิดความเป็นมาของโหราศาสตร์ไทยในแต่ละยุค ศึกษาประโยชน์ของโหราศาสตร์ รวมทั้งความเชื่อของชาว

พุทธไทยที่มีต่อเรื่องโหราศาสตร์ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาความสัมพันธ์ของกฎแห่งกรรมและโหราศาสตร์เพียงจุดที่มองว่าโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมช่วยเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ โดยผู้วิจัยมีความเห็นว่าชาวพุทธไทยมีความเชื่อเรื่องกรรมกันเป็นอย่างดี เพียงแต่ไม่รู้ว่าจะผลของกรรมนั้นจะให้ผลเมื่อไหร่และในลักษณะอย่างไร โหราศาสตร์จะช่วยให้ชาวพุทธสามารถเตรียมใจรับผลทั้งดีและร้ายที่อาจเกิดขึ้น

ปี พ.ศ. 2542 สุทัศน์ ปิงศิริพัฒนา ศึกษาเรื่อง “เจตจำนงเสรีและเหตุวิสัยในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผู้วิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบพุทธปรัชญาเถรวาทกับลัทธิเหตุวิสัยและเจตจำนงเสรี รวมทั้งแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับลัทธิทั้งสอง ผู้วิจัยอธิบายลัทธิเหตุวิสัย ที่กล่าวว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยสาเหตุอื่น ทำให้มนุษย์ไม่มีพลังอำนาจในการเลือก และไม่สามารถควบคุมการกระทำต่างๆ ของตนได้ ในทางตรงกันข้ามพุทธปรัชญาเห็นพ้องกับลัทธิเจตจำนงเสรี เพราะบางครั้งมนุษย์มีพลังอำนาจที่จะเลือกและควบคุมการกระทำต่างๆ ของตนภายในข้อจำกัดบางอย่างได้ ปัญหาที่เกิดขึ้น ความรับผิดชอบทางศีลธรรม ซึ่งไม่มีทัศนะใดอธิบายความรับผิดชอบดังกล่าวให้สอดคล้องกับสามัญสำนึกโดยทั่วไปได้ แต่พุทธปรัชญามีหลักคำสอนเกี่ยวกับกรรมและการรับผลของกรรม จึงไม่พบปัญหาเหมือนกับทัศนะอื่นๆ งานวิจัยนี้ทำให้ได้มุมมองในเชิงเปรียบเทียบระหว่างปรัชญาตะวันตกกับพุทธปรัชญาเถรวาท เรื่องความสามารถในการกำหนดความเป็นไปของชีวิตมนุษย์ว่า มนุษย์มีสิทธิ์เลือกให้ชีวิตเป็นไปอย่างไรได้ หรือเลือกไม่ได้เพราะถูกกำหนดไว้แล้วด้วยบางสิ่งบางอย่าง

งานต่อมา ในปี พ.ศ. 2544 คือ “ติรัจฉานวิชา : ศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่ทัศนะและแนวปฏิบัติในสังคมไทย” พระมหาทวีศักดิ์ ไกรบุตร ได้ศึกษาแนวความคิดและหลักปฏิบัติต่อติรัจฉานวิชาในสังคมไทย จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ติรัจฉานวิชาที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมถึงเรื่องโหราศาสตร์ เวชศาสตร์ ไสยศาสตร์ และอื่นๆ ที่ไม่ใช่แนวทางเพื่อการบรรลุผลในพุทธศาสนา และติรัจฉานวิชาที่ยังถือว่าเป็นอุปสรรคในการบรรลุความดีสูงสุดในพระพุทธานุศาสนาน (นิพพาน) แต่เป็นสิ่งที่มิบเทาต่อชีวิตประจำวันของคนในสังคมไทย คือสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ทั้งทางกายและใจ อีกทั้งยังไม่ใช้ข้อห้ามสำหรับบุคคลทั่วไป แต่เป็นข้อห้ามสำหรับพระสงฆ์หรือนักบวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และผู้วิจัยได้สรุปว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธวิชาเหล่านี้ในระดับศีลธรรมจรรยา แต่ปฏิเสธในระดับมรรคผลนิพพาน อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ก็ได้ฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของคนไทยมานาน จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยจนไม่อาจแยก

จากกันได้ งานวิจัยนี้ทำให้เราได้เข้าใจมุมมองของพุทธศาสนาที่มีต่อเรื่องการพยากรณ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในไตรปิฎกนิกาย

ในปี พ.ศ. 2548 สุวณฺสี ประธานราชภรณ์กร ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอภัยกตปัญหา (ปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์)” โดยมุ่งศึกษาลักษณะสำคัญของอภัยกตปัญหา ซึ่งทำให้ปัญหาประเภทนี้แตกต่างจากปัญหาอื่นๆ รวมถึงศึกษาหลักปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังอภัยกตปัญหาแต่ละข้อ และวิเคราะห์เหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ ซึ่งผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า อภัยกตปัญหาคือปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบอย่างสิ้นเชิงไม่ว่ากรณีใดๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมี 10 ข้อ เพราะปัญหาทุกข้อมีเนื้อความที่แสดงถึงความเห็นสุดโต่งในทางใดทางหนึ่งซึ่งถือเป็นมิจฉาทิฎฐิ เหตุผลที่พระพุทธเจ้าไม่ตอบปัญหาเหล่านี้ได้ตรัสไว้โดยตรงและมีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ได้แก่ เหตุผลที่ว่าปัญหาเหล่านี้ไม่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ พระองค์จึงทรงเลือกที่จะแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ถามปัญหาละความยึดมั่นในทิฎฐิที่ทำให้ความสงสัยในปัญหานั้นๆ เกิดขึ้น งานวิจัยนี้ช่วยให้เข้าใจเรื่องของการพยากรณ์ในพุทธศาสนาเถรวาทในอีกรูปแบบหนึ่งด้วย

งานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มีความคล้ายคลึงกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้บางประเด็น เช่น งานวิจัยบางฉบับที่ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องความสามารถในการกำหนดชีวิตของมนุษย์ ศึกษาการพยากรณ์ในความหมายอื่นๆ เช่น การพยากรณ์ที่เป็นการตอบคำถามของพระพุทธเจ้า บางฉบับศึกษาการพยากรณ์ในลักษณะที่เป็นการทำนาย การคาดการณ์ หรือศึกษาความสัมพันธ์ของกฎแห่งกรรมกับการพยากรณ์ในลักษณะที่เป็นการทำนาย ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการพยากรณ์ทั้งที่เป็นการตอบคำถามของพระพุทธเจ้าและการพยากรณ์ที่เป็นศาสตร์แห่งการทำนายด้วยวิชา เช่นกัน แต่งานวิจัยที่ผู้วิจัยได้อ้างมาทั้งหมดนี้ยังไม่มีฉบับใดที่ศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการพยากรณ์กับหลักคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงแตกต่างจากงานวิจัยฉบับอื่นๆ ตรงที่นอกจากจะกล่าวถึงการพยากรณ์ในแต่ละประเภทที่ปรากฏในหลักฐานทางพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว ผู้วิจัยยังมุ่งศึกษาวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างหลักคำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาทคือกฎแห่งกรรมและไตรลักษณ์ กับการพยากรณ์ ยืนยันอนาคตให้ผู้อื่นโดยพระพุทธเจ้า เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่พุทธศาสนาเถรวาทมีต่อเรื่องการพยากรณ์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวคิดเรื่องการพยากรณ์ตามแนวทางของพุทธศาสนาเถรวาทได้ดียิ่งขึ้น